

MEGEMLEKEZÉS SZENTPÉTERY ZSIGMONDRÓL, SZÜLETÉSÉNEK
SZÁZADIK ÉVFORDULÓJÁN

Dr. MEZŐSI József

1880. július hó 17-én született Nagykőrösön. Születésének 100-ik évfordulóján működésének, emberi tulajdonságainak évtizedek távlatából szinte személytelenné vált általános igazságaira emlékezünk vissza.

Nagykőrösön járt középiskolába. Egyetemi tanulmányait Kolozsvárott végezte, illetve több féléven keresztül a müncheni Egyetem hallgatója volt. 1903-ban szerzett természetrajz-földrajz szakon középiskolai tanári oklevelet. A szakmához való lelkiismeretes hozzáállása, szorgalma és nem utolsó sorban nagy nevű professzorának Szádeczky Gyulának segítségével és utmutatása alapján 1904-ben megjelent első dolgozata, mely számára kitűnő szigorlat után az egyetemi doktori címet is biztosította. A szellemi tevékenység minősége függvénye a szorgalomnak, az értelemnek, az egészségnek, a külső körülményeknek és nem utolsó sorban az anyagi fedezetnek. Nála ezek a tulajdonságok, illetve szükségletek összhangban voltak, hiszen ezeknek egy része saját emberi tulajdonsága volt, a többit a főnöke biztosította számára. Így a kezdő kutató pályája töretlennek mondható, amit az is bizonyít, hogy 1911-ben Szádeczky Gyula ásvány-földtani intézetének magántanára lett.

A Ferenc József Tudományegyetem Budapestre, majd Szegedre költöztetésével 1923. február 3-án kinevezik az Ásvány-Kőzettani és Földtani Intézet egyetemi tanárává. Itt tölti aktív működésének jelentős részét. 1940. október 17-én visszaköltözik Kolozsvárra, ahonnan azonban a háborus események miatt 1944-ben Budapestre kerül. Életének utolsó éveit a Nemzeti Múzeum Ásványtárában tölti, 1952-ben bekövetkezett haláláig.

Születésének centenáriumán külön kell megemlékezni oktatói, kutatói munkájáról és emberi tulajdonságairól, társadalmi tevékenységéről.

Oktatói munkáját igen komolyan vette. Arra rendszeresen készült, jegyzeteit és újabb kutatási eredmények alapján rendszeresen kiegészítette. A gyakorlatok anyagát a gyakorlatok vezetőivel megbeszélte, azokat rendszeresen ellenőrizte. Elképzelhetetlen volt, hogy kezdő tanársegédek gyakorlatot vezessenek, először idősebb oktatókhoz jártak be tanulni.

Az oktató-kutató munkához elengedhetetlenül szükséges az ásvány-kőzettani-földtani gyűjtemény szervezése, kialakítása. Akkori anyagának nagy része a helyi középiskolák viszonylag jól felszerelt gyűjteményeiből származott. A kezdeti nehézségeken segítették át a Magyar Nemzeti Múzeum Ásványtára, a budapesti Műegyetem és a budapesti Tudományegyetem ásványtani intézetei is ásványok és kőzetek ajándékként való küldésével. Jelentős mértékben gyarapodott a későbbi években az ásványtani, kőzettani és teleptani gyűjtemény a ROCKEFELLER alapítványból. Természetes, hogy a hazai tanulmányi kirándulásokon is lehetőség volt elsősorban a kőzettani gyűjtemény gyarapítására.

A könyvtár fejlesztésére ugyancsak nagy gondot fordított. A 20-as évektől kezdve minden számottevő folyóirat és könyv beszerzéséről gondoskodott. Anyagi fedezetét részben az intézeti ellátmány, részben a Rockefeller alap támogatása szolgáltatta.

Nagy súlyt helyezett az évközi és a nyári tanulmányi kirándulásokra. Az utóbbiakat mindig maga vezette, gondoskodott arról is, hogy a hallgatók megfelelő írásos vezetőt is kapjanak, ami segített a résztvevőknek a látottak rögzítésében. Természetes, hogy érdeklődési körének megfelelően ezek a tanulmányutak hegyvidékre szerveződtek. Biztosította azonban a síkvidék megismerését is, mert adjunktusa, Miháltz István vezetésével minden második,

vagy harmadik szombaton Szeged-Makó-Hódmezővásárhely-Kecskemét környékén a felszíni és felszínközeli képződmények bemutatására is sor került (téglagyárok agyaggödrei, folyó bevágások, futóhomok, lösz, karbonátos tavi képződmények, stb.).

Az intézet felszerelése a kor követelményeinek megfelelt. A budapesti egyetemek hasonló intézeteinek optikai műszerekkel, vagy kémiai laboratóriumi eszközökkel való ellátottsága azonos szinten volt. Így a kutató munkának az anyagi és tárgyi feltételei is adottak voltak.

A kutató munkák abban az időben országosan ásványtani, kőzettani és őslénytani vonatkozásban leíró jellegűek voltak. Ekkor jelentkezett csirájában az üledékképződési, tektonikai és vulkánológiai irányzat, majd előtérbe kezdtek kerülni a származási-genetikai és szerkezeti kérdések.

Szegedi időszaka alatt, eltekintve néhány bürzsönyi vizsgálatától, a bükkhegységi mezozóos magmás képződményekkel foglalkozott, mintegy folytatva az Erdélyben megkezdett kőzettani vizsgálatokat.

A lilafüredi magmás képződmények egy részét rétegvulkánként tárgyalta, aminek oka volt a hiányos feltárás, valamint a rétegtani és tektonikai adatok hiányossága, így nem vehette figyelembe a folyamatos üledékképződést és nem tudta felismerni a lávainjekciókat sem. Lényeges korkülönbség mai ismereteink alapján az "egyres pikkelyek" között nem tehető. Vizsgálatai alapján azonban tisztázódott a tufaanyag nagy szerepe különböző elváltozási formákban és ez a későbbi vizsgálatokhoz igen jó kiindulási anyagnak bizonyult.

A bükk-szentkereszti Bagolyhegy kvarcporfirjának és tufájának vizsgálatával kialakította a helyes képet mai környezetében.

Másik kedvelt kutatási területe volt a Szarvaskő környéki magmatitok vizsgálata.

Itt is kezdetben a mikroszkópi vizsgálat alapján nagyon sokfajta kőzettípust állított fel és csak a "későbbiekben, amikor megjelent a piroxenitekről és hornblenditekről szóló monográfiája, igyekezett e típusok változékonyságát bizonyos határok között érzékeltetni.

Megállapította az ultrabázitok magas TiO_2 , valamint az FeO és V_2O_5 tartalmát. Ezt az eredményét szinte elfelejtették, Ujabb összefüggést csak akkor tudtak feltárni, mikor sikerült a képződmények egy részét átfurni. Megállapította azt is, hogy a gabbro és a diabáz között egyes helyeken fokozatos az átmenet, változatos szövetsélesek jelentkeznek, máshol olyan diabáz előfordulás van, mely vékony lepelszerű, és ez szövetileg is jól elkülöníthető.

A magmás és üledékes kőzetek közötti kontakt zóna ásványos összetételében a későbbi kutatók sem tudtak újat mondani.

Mivel általános földtannal, tektonikával, genetikával nem foglalkozott - ezen tudományágak közül némelyik akkor kezd fejlődni - így a képződmények helyzetéről, koráról inkább nem mondott véleményt és ez hiányosságként is említhető.

Tudományos munkájának elismeréseként 1929-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagnak, majd 1943-ban rendes tagnak választotta.

A Magyarhoni Földtani Társulatnak 1924. óta választmányi tagja volt, 1945-ben tiszteleti taggá választották.

Az Egyetem keretén belül működött az Egyetem Barátainak Egyesülete. Ennek természettudományi kari szekciójában a tanszékvezető professzorok, magántanárok, adjunktusok és tanársegédek rendszeresen beszámoltak kutatásaikról, de itt kaptak lehetőséget a fiatal kutatók, szakdolgozatukat készítő

egyetemi hallgatók is az első szárnypróbálgatásra. Ezen a résztvevők őszintén elmondhatták véleményüket és nem a ledorongolás volt a főcél, hanem a segíteni akarás. Sajnálatos, hogy ez a hagyomány nem ujult fel, így a hallgatók nemcsak arról nem hallanak, mivel foglalkoznak vezető oktatóik, de sokszor egyes rokon intézetek oktatói sem tudnak a szomszédos rokonintézetek kutató munkájáról. Persze ebben nagy szerepe van a sok bizottsági ülésnek, éppen a tanszékvezetők nagy foku elfoglaltságának. A tudományos diákkörök csak a hallgatóság szereplési fórumait biztosítják, amit legtöbbször igen fiatal oktató vezet.

A szakdolgozatukat készítő hallgatók mindig komoly segítséget kaptak tőle és nem telt el olyan hét, hogy valamilyen formában számonkérés, ellenőrzés ne lett volna. Ebben semmiféle hivatalos elfoglaltság nem gátolta meg. Dékán korában is a megértés, az értelem, a megbocsátás kiegyensúlyozottá tették intézkedéseit.

Születésének 100-ik évfordulóján úgy gondolunk rá vissza, mint aki elindította a szegedi Tudományegyetem földtudományi részlegének megalapítása után fejlődésének utját.

MEMORY OF ZSIGMOND SZENTPÉTERY ON HIS 100th BIRTHDAY

József MEZŐSI

The scientific activity of professor Zs. SZENTPÉTERY began with the petrographic investigations of the rocks of the Persányi Mts. and the Tur-Torockó Range (Transylvania). At that time he worked by professor Gyula SZÁDECZKY at the university of Kolozsvár. After World War I he became professor of the University of Szeged, continuing his petrographic work on the magmatic rocks of the Bükk Mts. and the volcanites of the Börzsöny Mts.

